

7. Jeffrey C. A. Core Solidarity, Ethnic Out-Groups, and Social Differentiation / C. A. Jeffrey // Differentiation Theory and Social Change. Comparative and Historical Perspective / ed. by Jeffrey C. Alexander and Paul Colomy. – New York : Columbia University Press, 1990. – 268 p.

В. І. Кириченко,
м. Київ

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ПРОСОЦІАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті розглянуто основні теоретичні версії (соціального обміну і соціальних норм) просоціальної поведінки та підходи до її формування в учнів загальноосвітнього навчального закладу.

Ключові слова: *просоціальна поведінка, формування просоціальної поведінки учнів загальноосвітніх навчальних закладів, теоретичні версії просоціальної поведінки.*

Руйнівні соціальні ефекти глибокої суспільно-політичної кризи в Україні (корупція, безробіття, нерівність доступу до якісної освіти) поглиблюють соціальну диференціацію, а їхні прояви породжують зневіру й агресію молоді, девальвацію моральних та інтелектуальних цінностей, соціальну байдужість, конфлікт між поколінням дорослих і дітей. Це вимагає критичного переосмислення змістово-організаційних засад національного виховання і зосередження зусиль та ресурсів на розв'язанні найбільш гострих проблем, які стримують суспільний розвиток.

Проблема розбудови системи виховання, що ґрунтується на загальнолюдських цінностях та соціально значущій мотивації життєдіяльності має стати відповіддю на виклики сучасності, адже українське суспільство як ніколи потребує людей творчих, здатних на духовне, моральне й соціально-культурне самотворення і на самовіддане служіння державі та суспільству.

Одним із головних пріоритетів у царині національного виховання має стати розбудова системи превентивного виховання, створення безпечного освітнього середовища загальноосвітніх навчальних закладів, формування соціальної поведінки.

У педагогіці поняття *соціальна поведінка* тлумачиться як форма активності людини в суспільстві й соціальних групах, спрямована на підтримку й розвиток цього суспільства, груп і самої особистості. Усі різновиди соціальної поведінки поділяються на три основні групи: *просоціальна, асоціальна й антисоціальна поведінка*.

Просоціальна поведінка (prosocial behavior від лат. *pro* – префікс, що вказує на дію в якихось/чиїхось інтересах й *socialis* – суспільний) — поведінка індивіда, що орієнтується на благо соціальних груп, надання допомоги. Вона зумовлюється переважно намірами бути корисними іншим і найчастіше проявляється у *допомозі, участі чи співпраці, взаємодії, суспільному служінні*. Відповідно можуть бути задіяні такі ресурси допомоги ближньому чи суспільству: увага, час, праця, грошові видатки, відсування на задній план власних бажань і планів, безкорисливе соціальне служіння, самопожертва тощо.

Більшість дослідників у галузі соціальної психології (Д. Майерс, В. Джеймс, Л. Мерфі, В. Стауб, Р. Чалдіні, А. Айзенберг) і педагогіки (І. Бех, Б. Братусь, О. Леонт'єв, С. Рубінштейн, М. Фіцула) характеризують просоціальну поведінку як позитивну, конструктивну, соціально корисну поведінку; пряму протилежність антисоціальної поведінки.

Просоціальну поведінку дослідники (Л. Калашникова) розглядають також як систему певних моральних якостей, відносин, які визначаються специфічними почуттями, потребами, мотивами, навичками поведінки; особливу форму внутрішньої самоактивності, що дає людині змогу наслідувати моральні норми. Тому активна позиція педагога має передбачати фіксацію уваги дітей на просоціальних імперативах, декларуванні ціннісного ставлення до оточення і до себе, демонстрування бажаних поведінкових актів, стимулювання особистості до здійснення вчинків, корисних їй та оточенню. А також у гальмуванні її поведінкових тенденцій, що мають асоціальну спрямованість, об'єктивне та коректне оцінювання вчинків, здійснених особистістю або тільки запланованих.

Реалізуючи названі дії, педагог створює умови особистісно орієнтованого виховання, яке ґрунтується на визнанні самоцінності особистості учнів, забезпеченні свободи їх самовираження і саморозвитку. Активна позиція учнів передбачає сприйняття виховних впливів, усвідомлення значення просоціальних імперативів, перетворення їх на внутрішні регулятори власної поведінки та втілення їх у реальні вчинки та дії (І. Бех).

На нашу думку, таке розуміння проблеми змінює підхід до формування просоціальної поведінки учнів: воно має здійснюватися як сприяння виробленню системи смисложиттєвих орієнтирів і просоціальних мотивів на основі активної соціально значущої діяльності дитини у процесі активної взаємодії із середовищем.

Останнім часом достатнього поширення набули дві теоретичні версії просоціальної поведінки: *теорія соціального обміну*, *теорія соціальних норм*.

Теорія соціального обміну пояснює, що просоціальна поведінка (як добродійна діяльність) має на меті певні явні корисні для іншої особи результати й неявні корисні наслідки для діючої особи (визнання, статус, інформація тощо). Ці корисні результати можуть бути як внутрішньою, так і зовнішньою винагородою. Тому під час надання допомоги кожна діюча особа керується стратегією так званого мінімаксу: намагається, наскільки можливо, зменшити витрати та збільшити здобутки (навіть якщо ці здобутки й не є реальними, а лише суб'єктивними цінностями).

Теорія соціальних норм пояснює просоціальну (альтруїстичну) поведінку тим, що вона диктується сукупністю впорядкованих норм (своєрідні каузально-атрибутивні схеми, які дають орієнтири під час виникнення ситуації з потребою допомоги іншим людям): *норма взаємності та очікування соціальних дивідендів*, *норма соціальної відповідальності*, *морального обов'язку*.

Значну увагу в науковому світі здобули також теоретичні концепції й моделі просоціальної поведінки Дж. Аронфрида, С. Шварца та З. Ліндерберга.

Ураховуючи положення вищезазначених підходів і концепцій, визначаємо, що як робоче поняття *просоціальна поведінка* може тлумачитися як система дій

та вчинків особистості, зумовлена свідомим прийняттям соціально значущих норм і цінностей, прагненням конструктивно вирішувати міжособистісні та групові суперечності, несприйнятливістю до ризикованих способів суб'єкт-суб'єктних взаємодій з метою попередження і подолання негативних явищ у дитячо-молодіжному середовищі, здатністю до самореалізації у різних видах діяльності.

Формування просоціальної поведінки в умовах превентивного виховного середовища – це цілеспрямований виховний процес, що має забезпечити необхідні й достатні організаційно-педагогічні умови для свідомої інтеріоризації учнями соціально значущих норм і цінностей, розвиток відповідних рис, що ними має володіти просоціальна особистість, формування прагнення і вміння конструктивно вирішувати міжособистісні та групові суперечності, стимулювання участі дітей у соціально значущій діяльності та внутрішнього діалогу для прийняття самостійного, вільного особистісно значимого для учнів вибору моделей поведінки.

Аналіз психолого-педагогічних джерел і виховної практики засвідчує складність й багатовимірність цього феномену і доводить, що просоціальна поведінка формується під впливом соціального середовища та найближчого соціального оточення під час активної полісуб'єктної взаємодії учнів із значущими представниками найближчого соціального оточення і опосередковується дружніми взаємовідносинами, діалоговою взаємодією, соціальним взаєморозумінням, піклуванням, турботою про благополуччя інших.

Література

1. Бех. І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку : навч. посіб. / І. Д. Бех. – К. : Академвидав, 2012. – 256 с. – (Серія “Альма-матер”).
2. Виховання у сучасному вимірі / В. І. Кириченко, Г. Г. Ковганич // Джерело педагогічної майстерності. Позакласна та позашкільна робота : наук.-метод. ж-л. – Харків : Харківська академія неперервної освіти, 2011. – Вип. № 1 (49). – С. 5–21.
3. Гострі проблеми виховання: пошуки шляхів їх вирішення / Кириченко В. І., Ковганич Г. Г. // Виховна система загальноосвітнього навчального закладу: контури розвитку : посібник / [авт.-уклад.: Кириченко В. І., Кондратець Д. Г., Ковганич Г. Г., Тарасова Т. В. ; за заг. ред. В. М. Оржеховської]. – Тернопіль : ТЗОВ Терно-граф, 2013. – С. 20–37.

***І. М. Колодько,
м. Київ***

ГОТОВНІСТЬ ПІДЛІТКІВ ДО ЕКОЛОГІНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті обґрунтовано сутність термінів “готовність”, “діяльність”, “екологічна діяльність”, а також розкрито поняття “готовність підлітків до екологічної діяльності”.

Ключові слова: *готовність, діяльність, екологічна діяльність, готовність до екологічної діяльності, підлітки.*

У Концепції екологічної освіти України одним із головних завдань визначено формування екологічної діяльності особистості. Виконанню цього завдання має сприяти не лише школа, але й позашкільні навчальні заклади. Тому